

УДК 388.439.4

Тарас Пепа

Taras Pepa

**ТЕРИТОРІАЛЬНО-ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА
ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ТА НАПРЯМИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ****TERRITORIAL AND ORGANIZATIONAL STRUCTURE
OF UKRAINIAN FOOD INDUSTRY AND THE WAYS FOR ITS IMPROVEMENT**

У статті розглянуто особливості формування та функціонування продовольчого комплексу країни та його регіональних ланок у плані удосконалення їх територіально-організаційної структури. Визначено роль оптимізації просторових пропорцій на основі проведеного ранжування території країни по рівнях розвитку продовольчого виробництва та значення організаційних процесів, надано рекомендації щодо раціоналізації функціонально-територіальної структури продовольчих комплексів у перспективі.

Ключові слова: продовольчий комплекс, територіально-функціональна структура, організація, продовольча безпека, перспективи.

Вступ. Забезпечення продовольчої безпеки України та механізму її реалізації передбачає створення конкурентоспроможного Продовольчого комплексу (ПК) з оптимальною територіально-функціональною та організаційною структурою виробництва, здатною в ринкових умовах господарювання випускати високоякісну продукцію, забезпечити потреби населення в продуктах харчування та промисловості в сировині. Це потребує розробки і впровадження системи заходів щодо активізації господарської діяльності ПК, посилення дієвості основних ланок комплексу. Забезпечення населення якісними продуктами харчування в достатньому обсязі є одним із головних напрямів соціально-економічного розвитку країни.

Вивченість проблеми. Дослідження проблем розвитку ПК як системного утворення відображені в роботах таких вітчизняних вчених, як Данилишин Б., Борщевський П., Бутко М., Дейнеко Л., Дацій О., Мазур А., Мамуль Л., Коломицева О., Качала Т., Петкова Л., Саблук П., Страшинська Л., Лендел М., Юрчишин М., Чернюк Л., Фащевський М. та ін. Масштабні наукові розробки мають в основному глибокий аналіз функціонально-структурних, техніко-технологічних проблем розвитку ПК та управлінських аспектів з незначними характеристиками просторового плану. Метою цієї статті є обґрунтування методологічних і прикладних питань стосовно удосконалення територіально-організаційної структури ПК та поглиблення спеціалізації його продуктивних підкомплексів задля підвищення ефективності виробництва продовольчих товарів.

Виклад основного матеріалу. Продовольчий комплекс є ядром агропромислового комплексу і являє собою сукупність технологічно взаємопов'язаних підприємств з виробництва продовольчої сировини, її заготівлі, переробки, збереження та реалізації через торгівлю мережу і ринок, орієнтованих на забезпечення населення країни продовольчими товарами з мінімальними витратами.

Його функціонально-галузева структура досить складна і масштабна. Є різні підходи до її визначення і складу, хоча вони мають однофункціональну спрямованість. Так, деякі вчені вбачають в її складі п'ять основних сфер: 1) сировинну – вирощення і заготівля сільськогосподарської сировини, 2) зберігання і переробку – складське господарство і харчова промисловість; 3) торговельно-споживчу – збут, торгівля, 4) виробничу інфраструктуру – енергозабезпечення, транспорт, шляхове господарство; 5) соціальну інфраструктуру – працересурсний потенціал, науково-дослідні установи та органи управління. Така функціональна структура дещо перекликається із структурою АПК стосовно окремих сфер, складовими якої є також галузі з виробництва засобів виробництва для основних сфер комплексу. На нашу думку, узагальнено основу ПК становить сільське господарство, переробна промисловість та продовольчий ринок.

Структуру ПК характеризують: обсяги виробництва продовольчих товарів; розвиненість продовольчого ринку; рівень ввезення імпортного продовольства і конкурентоспроможність місцевого продовольства; наявність і розміщення холодительно-складського господарства; наявна потужність

працересурсного потенціалу; рівень розвитку та ступінь забезпеченості галузей і підприємств міжрегіональними зв'язками.

Ринкові умови ведення сільського господарства та особливості переробних галузей, оптимізація виробничих відносин і поява оновлених видів організаційно-виробничих форм привели в останні роки до виникнення і розвитку значної кількості нових типів і форм економічних зв'язків між сільським господарством, переробною промисловістю і торгівлею, що зумовило необхідність зміцнення зв'язків і вдосконалення функціонально-територіальної та організаційної структури продовольчого комплексу.

Метою ПК є своєчасне забезпечення населення регіону продуктами харчування в обсязі, асортименті і якості, що відповідають раціональним нормам споживання. Їх реалізація потребує: визначення потреб населення регіону в продуктах харчування для забезпечення ними в необхідні терміни, в потрібних обсягах, асортименті й якості; визначення джерел надходження продуктів до споживачів; створення продовольчих фондів і резервів; контроль, регулювання і сприяння просуванню продуктових потоків до споживачів через ринки продовольства; забезпечення доступності продуктів харчування на ринках для всіх соціальних верств населення.

Як ПК країни, так і його регіональні ланки характеризуються своєрідною як галузевою, так і функціональною структурою. Галузева структура ПК відображає склад основних галузей і кількісне співвідношення між ними, а функціональна – характеризує співвідношення і взаємозв'язок між різнорідними функціональними групами підприємств, хоча вони мають взаємодоповнюючий характер, які відображають компонентний зріз його територіальної організації.

Стосовно галузевого складу ПК, то його основу становить базова ланка – сільськогосподарське виробництво, на яке припадає залежно від господарської спеціалізації регіонального ПК від 60 до 70 % обсягу виробництва комплексу. Функціональний зріз ПК виражається формуванням та функціонуванням продовольчих підкомплексів різної спеціалізації рослинницького та тваринницького походження – зернопродуктового, цукробурякового, олійно-жирового, плодоовочевого, молокопереробного, м'ясопереробного та ін. У функціонально-галузевому плані ПК – це єдине структурне, цілісне утворення, сукупність виробничих процесів, які об'єднують усі етапи технологічної послідовності вирощування і промислової переробки сільськогосподарської сировини задля отримання певних видів готової продукції з урахуванням і згідно з їх виробничою спеціалізацією.

Через масштабний характер ПК, його територіальну дислокацію і особливості функціонування просторові аспекти його діяльності є особливо важливими. Вони зумовлені як значенням, місцем і роллю, так і функціями ПК в територіальній структурі господарства, їх техніко-економічними особливостями. ПК виконує своєрідну і важливу функцію у формуванні територіальної структури суспільного господарства, слугує базою здійснення виробничо-господарських зв'язків, сполучною ланкою між компонентами територіальної структури економічного простору, забезпечуючи збереження виробничого потенціалу і виробленої продукції.

ПК властиві специфічні особливості, які впливають із задач і функцій його розвитку як цілісної господарської системи: просторова регіональна невзаємозамінність об'єктів – необхідність повсюдного розміщення, залежність від сировинних зон, інертність функціонування, що пов'язана з дискретністю розвитку системи. На обсяги роботи ПК впливають як масштаби виробництва промислової та сільськогосподарської продукції, так і структура виробленої продукції, міжрегіональні зв'язки, спеціалізація і кооперування виробництва, організація постачання і збуту, ступінь переробки продукції.

Враховуючи значення розвитку ПК у відтворенні суспільного виробництва, доцільним є його випереджальний розвиток для одержання загального економічного ефекту при раціоналізації його просторово-організаційних пропорцій та структур.

Територіально-організаційна структура підприємств ПК і просторове розміщення окремих об'єктів є основою їх територіальної організації, яка являє собою комплекс економічних, організаційних і управлінських заходів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування окремих ланок комплексу за рахунок оптимізації їх регіональних пропорцій, управлінських рішень та створення раціональних виробничих територіально-організаційних структур.

Територіальна організація ПК як основа територіально-організаційної його структури – це динамічний процес просторової локалізації на основі територіального поділу праці, в основі якого лежить найбільш повне використання сприятливих природно-економічних передумов для розвитку

окремих підприємств чи їх сукупності. Вона передбачає забезпечення раціональних кількісних і якісних співвідношень попиту і пропозиції на продовольчі товари на основі розширення і поглиблення суспільних форм організації виробництва. Раціональна побудова територіальної організації – це встановлення таких територіальних пропорцій у сфері ПК, які забезпечили б найбільш повне задоволення потреб виробників і споживачів при мінімальних затратах.

Загалом просторові пропорції відображають відповідні відносини, частіше кількісні, між двома і більше компонентами системи, що знаходяться у взаємозалежності і взаємозв'язку. Просторову пропорційність слід розуміти як стан динамічної рівноваги між компонентами системи. Порушення пропорційності, яка рівноцінна порушенню зв'язків між взаємопов'язаними компонентами, призводить до зміни системи, її перебудови. Просторові пропорції повинні характеризувати таку динамічну рівновагу між виробництвом і споживанням продукції, яка виключає виникнення невідповідностей між потребою і можливістю, попитом і пропозицією, що може призвести до зниження продуктивності праці, ефективності виробництва системи.

Основним вектором розвитку ПК, враховуючи забезпечення ефективності функціонування його складових, повинен стати напрям оптимізації просторових пропорцій зі зменшенням територіальної розпорошеності об'єктів системи і визначенням раціонального напрямку укрупнення без зниження рівня ефективності. Пропорції, їх оптимізація забезпечують формування раціональної територіальної структури системи, яка, разом з її організаційним аспектом, веде до формування і подальшого удосконалення саме територіально-організаційної структури.

Обсяги продовольчого виробництва, його структура відображають особливості виробництва на певній території, характер і масштаб ПК, об'єкти якого становлять опорну сітку територіальної організації господарства. Стосовно організаційної структури ПК, її особливостей, то вона поряд з територіальною структурою відображає синтез взаємозв'язків різних елементів, що функціонують для досягнення поставленої мети. Організаційна структура – це конструкція організації системи, на основі якої здійснюється управління нею. Така конструкція охоплює два напрями і включає: канали влади та зв'язки між різними виробництвами та працюючими, інформацію, яка передається через ці канали.

Організаційна структура управління визначається як склад, взаємозв'язок та супідрядність організаційних одиниць чи підрозділів управління, які виконують різні функції управління підприємствами комплексу. Основними елементами організаційної структури є: склад і структура функцій управління; кількість працюючих, що реалізують основні функції; склад структурних підрозділів; кількість рівнів управління; інформаційні зв'язки. Все це з проекцією на територію, з урахуванням особливостей і специфіки регіонального розвитку утворює і характеризує територіально-організаційну структуру системи, якою є ПК. Така структура має свої специфічні ознаки та властивості і, насамперед: адаптивність як здатність територіально-організаційної структури пристосовуватись до змін навколишнього середовища; динамічність як безперервний процес удосконалення; гнучкість – здатність швидко реагувати і пристосовуватись до мінливості попиту, інновацій, вдосконалення технологій; спеціалізацію як конкретизацію форм діяльності елементів структури; надійність як гарантованість стабільної дії, а також оперативність і економічність.

Організація є основною функцією управління. Під організацією розуміють забезпечення взаємозв'язку між основними факторами виробництва – працею, капіталом і ресурсами. В загальному розумінні організація – це порядок, послідовність, яку ще визначають як сукупність матеріалів, машин, технічних і наукових засобів і персоналу, орієнтованих на вирішення відповідних задач в результаті безперервного ланцюга взаємодії, інтегрованих у цілісну суспільну систему. Організація визначається: 1) як забезпечення мінімально необхідних умов для вирішення відповідної задачі, тобто сукупності матеріалів і засобів, які становлять організаційну систему; 2) як забезпечення безперервної взаємодії взаємообумовлених ресурсів; 3) як інтегрована цілісність суспільної продовольчої системи, що включає виконавців і керівників, які забезпечують досягнення цілі.

Впровадження ринкових відносин у систему господарювання вносить свої корективи в специфіку територіального розвитку та в організацію ПК як системи. Вони зумовлюють появу і здійснення функцій, до яких слід віднести: мобілізацію капіталу за рахунок коштів інвесторів або кредиторів, накопичення доходів та управління їх використанням у межах та поза рамками діяльності; визначення і концентрацію на потребах споживачів, тобто управління процесами обміну; використання існуючих та пошук нових методів організації діяльності для збереження передових позицій на ринку; запровадження діяльності щодо розробки та використання надбань науково-технічного прогресу, нових

технологій, нових послуг для підвищення ефективності; розширення пропозиції, відкриття і освоєння нових ринків збуту.

Конкретне призначення організації зумовлює специфіку системи параметрів, її характеристики, серед яких головними є: цільове призначення, правова і нормативна база, ресурси, структура, поділ праці, система внутрішніх соціальних і економічних зв'язків, зовнішнє середовище, здатність до одержання економічного ефекту. Вихідною позицією є те, що поняття «організація як система» включає здатність до самоорганізації на всіх етапах її життєвого циклу, адаптацію до змін у зовнішньому середовищі, підвищення економічного ефекту. Організація з урахуванням просторових пропорцій є територіальною організацією, що веде до формування територіально-організаційної структури.

Територіальну організацію часто розглядають як суб'єкт економічних відносин, якому притаманна упорядкована внутрішня просторова структура; або ж організація – це просторово-часова структура виробничих факторів та їхньої взаємодії, що формується з метою отримання максимальних кількісних та якісних економічних результатів у найкоротші терміни та при мінімальних затратах. Характерними рисами територіально-організаційної структури ПК є комплексність, системність, цілісність, взаємообумовленість, раціональність, функціональна інтеграція, оптимальність, соціальна орієнтація. Формування територіально-організаційної структури, яке підпорядковане інтересам у досягненні встановлених цілей та отриманню високого економічного ефекту, потребує попереднього планування організації її просторових пропорцій. При плануванні та проектуванні організації її розглядають як організм, який діє раціонально та цілеспрямовано, має встановлену мету та удосконалює методи її досягнення відповідно до зміни зовнішнього і внутрішнього середовища.

Територіальну організацію ПК можна розглядати як відкриту систему, специфічною рисою якої є визначення взаємозалежності між нею та зовнішнім середовищем у межах певної території, адже зміни у зовнішньому середовищі впливають на один або декілька атрибутів системи, і навпаки, зміни в системі впливають на оточення. Територіальна організація пов'язана з політичною, економічною, соціальною, ресурсною та технологічною системою. Вона повинна відображати стан зовнішнього середовища, бути динамічною та оперативно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі, оцінювати їх та вибирати відповідно найкращий варіант.

Складовими територіально-організаційної структури є її територіальні структурні елементи. Існують різні підходи до групування спеціалізованих виробництв на підприємствах і в організаціях ПК, які базуються на врахуванні ресурсів чи результату, що є необхідною базою для аналізу та дослідження шляхів підвищення ефективності територіально-організаційної структури комплексу.

Широка географія системи ПК обумовлює його територіально-організаційну структуру, що являє собою сукупність усіх ланок та їх підприємств, сформованих відповідно до їхньої ієрархічної належності, та взаємозв'язків між ними і характеризується динамічністю, здатністю пристосування до різних змін, як усередині системи, так і в зовнішньому середовищі.

В діяльності ПК товари та послуги, які він надає, значною мірою формуються на засадах конкуренції, боротьби за споживача, за прибутковість підприємств. При розробці власної стратегії розвитку системи, кожний суб'єкт економічних відносин стикається з необхідністю аналізу причин та наслідків того чи іншого рішення, яке впливає на досягнення результату, отримання прибутку. За таких обставин формується певний перелік напрямів функціонування системи, визначаються усі вхідні та вихідні параметри, аналізуються переваги та недоліки діяльності і визначається коло напрямів майбутніх рішень.

Господарська діяльність ПК як системи характеризується багатьма аспектами та містить у собі такі складові, як: виробнича, фінансова та організаційна. Кожна зі складових впливає на кінцевий результат, тобто на прибуток або економічний ефект від впровадження того чи іншого рішення. Варто виходити з позицій, що територіально-організаційна структурна система має вагомий вплив на остаточні економічні й фінансові показники діяльності, бо вона формується під впливом багатьох факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, обумовлених як виробничою структурою, так і загальнодержавними та світовими тенденціями.

В умовах становлення ринкових відносин важливою задачею удосконалення територіально-організаційної структури ПК та його управлінської діяльності стає розробка економіко-організаційного механізму комплексного формування та функціонування територіальних структур системи, основних засад економічної, фінансової та інвестиційної політики на близьку і більш далекую перспективу.

Структурні зрушення та структурні зміни становлять предмет структурної політики, яка повинна мати переважно попереджувальний, а не виправлювальний характер. Виникнення нових проблем ПК необхідно передбачати, а не чекати, оскільки в останньому випадку планування та прогнозування буде спізнілою реакцією на процеси, що стихійно відбуваються, а не управлінням ними. Звідси впливає необхідність організаційного підходу до дослідження системи ПК, як і будь-якої системи. Важливість організації як складової економічного механізму визначається внутрішньою структурованістю елементів системи як цілого, наявністю в елементах такої властивості, як адаптація один до одного. Ступінь організованості системи визначається мірою поєднання її складових елементів. Звідси організація є сукупністю процесів чи дій, що зумовлюють об'єднання елементів, частин в ціле, утворення життєздатних стійких систем з внутрішньою їх впорядкованістю.

Організаційно-економічний розвиток регіональних продовольчих систем потребує максимального використання усіх наявних ресурсів, які можуть бути задіяні в господарську діяльність, створення та відновлення матеріально-технічної бази, обґрунтування механізму підвищення ефективності виробництва.

Організаційно-економічний механізм структурної перебудови ПК являє собою цілісну сукупність методів та інструментів управління, за допомогою яких організовується, регулюється та координується робота об'єктів основних блоків комплексу. Цей механізм покликаний забезпечити ефективне поєднання організаційно-управлінських, економічних та адміністративно-правових важелів впливу. Механізм діяльності ПК має тенденцію до змін, причому модифікація торкається як територіально-організаційної структури, так і створення управлінських ланок механізму, спрямованих на удосконалення керованості комплексу. Реформування організаційно-економічної структури управління діяльністю ПК передбачає удосконалення існуючого механізму за рахунок: адаптації організаційно-економічних структур до потреб еволюції господарської діяльності як системи, так і окремих видів діяльності; виявлення та окреслення чітких організаційних функцій усіх складових ПК; проведення періодичних заходів, спрямованих на вирішення питань використання техніки нового покоління; створення служби інформації, контролю і планування, удосконалення законодавчої бази.

Характеризуючи ПК як систему, варто зазначити наступне. Міцні постійні відносини між різними елементами системи формують характер її зв'язків. Якщо структура системи – це визначені взаємозв'язки, взаєморозташування складових частин системи, її побудова, то стан системи – це різні параметри і характеристики системи на певний період, їх систематизація. Поведінка системи – це реакція системи на різні внутрішні і зовнішні чинники, навколишнє середовище. Рівновага системи – це такий стан системи, коли функціонування всіх її елементів забезпечує цілісність і виконання нею своїх основних функцій. Стійкість системи – це здатність системи зберігати свою цілісність і властивості при зміні зовнішніх і внутрішніх умов існування. Розвиток – це здатність системи постійно змінювати свій стан, набуваючи нової якості оптимального функціонування. Ці властивості ПК повинні мати стійкий і прогресивний характер, забезпечуючи його ефективний розвиток і поступальний прогрес.

Однак, незважаючи на винятково важливу роль ПК в процесах суспільного відтворення, в забезпеченні життєдіяльності населення, розвиток його основних сфер характеризується негативною тенденцією – зниженням загальних обсягів виробництва. Так, індекс продукції переробних галузей у 2012 р. порівняно з попереднім роком становив 98,0 %, у 2013 р. відповідно – 92,9 %, в тому числі харчової промисловості – 101,0 і 94,9 % при аналогічних показниках по всій промисловості – 99,5 і 95,7 % [1, с. 56]. Щодо основної сфери ПК – сільськогосподарського виробництва, то обсяги його продукції в 2012 році становили 95,5 % рівня 2011 р., а в 2013 р. дещо зросли і становили 113,7 % рівня попереднього року [1, с. 74]. Рівень споживання основних продуктів харчування, особливо м'яса (56 кг на 1 особу), риби (15,1 кг на 1 особу) в 2013 році значно нижчий від обґрунтованих фізіологічних норм [2, с. 190]. Такий стан функціонування ПК не можна визнати задовільним, необхідним є розробка і впровадження комплексу заходів щодо підвищення ефективності діяльності основних його сфер. Одним із основних резервів підвищення ефективності розвитку і функціонування ПК, зростання ресурсів продовольства є оптимізація його територіальної організації.

З метою визначення процесу розвитку і просторової організації, а також територіальної структури ПК були розраховані, проаналізовані й використані індекси насиченості території продовольчою продукцією – індекс зосередженості (локалізації) та індекс середньодушового виробництва продукції комплексу в розрізі обласних ПК. Володіючи певними оцінними характеристиками, такі показники

свідчать про глибокий територіальний поділ праці у виробництві продовольчої продукції та її розподіл по території країни, специфіку виробничої спеціалізації регіональних ПК. Розрахунки показника регіональної спеціалізації свідчать, що з восьми макрорегіонів (економічних районів) у чотирьох виробництво продовольчих товарів є профілюючим у розвитку їх господарських комплексів – рівень його розвитку перевищує середній по країні показник, який узятий як базовий за 1,00. До таких макрорегіонів відносяться Подільський, Центральний, Східний, Поліський. В інших же макрорегіонах (Донецький, Придніпровський, Карпатський, Південний) рівень розвитку продовольчого виробництва є нижчим від середнього по країні.

В кожному з економічних районів сформувались і функціонують регіональні продовольчі комплекси обласного рівня відповідно до природно-економічних умов території та її спеціалізації з урахуванням можливостей міжрайонного обміну продовольчою продукцією. Специфіка розвитку регіональних ПК визначається: обсягами та масштабами виробництва продовольчої продукції, ступенем участі регіонального ПК в територіальному поділі праці, обсягом ввозу і вивозу продовольчої продукції, рівнем територіального зосередження виробництва регіональних ПК, їх територіальною та галузево-функціональною структурою, ступенем задоволення місцевих потреб у продовольчій продукції, впливом на навколишнє середовище. Базуючись на цьому та враховуючи розрахунки інтегрального індексу (як суми індикаторів зосередженості та виробництва продукції) в межах ПК країни, було виокремлено окремі групи регіональних обласних ПК залежно від ступеня розвитку продовольчого виробництва: високого, достатнього, середнього та низького рівня виробництва і задоволення потреб населення в продовольчій продукції.

До ПК з умовно високим рівнем територіального зосередження та виробництва продовольчої продукції (значення інтегрального індексу перевищує 1,60 при середньому по країні – 1,00), яка в основному забезпечує потреби населення в продовольстві, а також з можливістю вивозити значну частину за межі області, відносяться Черкаська, Київська і Полтавська області.

Загалом, проведений аналіз числових значень інтегрального індексу розвитку виробництва продовольчих товарів та рівня їх споживання по території країни свідчить, що чотири області – Вінницька, Харківська, Запорізька та Кіровоградська – характеризуються достатнім рівнем розвитку регіональних ПК (1,21-1,60); в 12 областях – Волинська, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Львівська, Одеська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Чернігівська, Миколаївська та Херсонська – рівень близький до середнього (0,81-1,20), а в п'яти областях – Чернівецька, Луганська, Рівненська, Закарпатська, Івано-Франківська – він значно нижчий за середній показник по країні. Аналогічні відмінності з певними особливостями характерні як для індексу зосередженості агропромислової продукції по території країни, так і для індексу середньодушового її виробництва, діапазон їх коливань є значним. Так, рівень розвитку окремих складових сфер регіональних ПК в територіальному розрізі варіюється по сировинній ланці від 0,56 (Луганська область) до 2,00 (Черкаська область), а по переробній – від 0,30 (Луганська область) до 2,54 (Черкаська область).

Як свідчить аналіз, чим вищий рівень зосередженості продовольчого виробництва, тим вищий рівень його концентрації в регіоні і тим більша насиченість регіону продовольчою продукцією. Основний вектор розвитку регіональних ПК першої і другої групи – це стабілізація розвитку з поступовим нарощенням потужностей комплексу, третьої і, особливо, четвертої групи – це активізація та посилення дієвості основних ланок ПК регіонів з найбільш повним використанням наявних ресурсів і можливостей.

Вартим уваги для розробки перспектив розвитку регіональних ПК є врахування допоміжних інтеграторів – порівняльних характеристик виробництва і споживання основних продовольчих товарів, які відображають спеціалізацію продуктових підкомплексів. Склад і масштаб та співвідношення між продуктовими підкомплексами у межах регіональних ПК залежать від особливостей ресурсної бази та виробничого потенціалу комплексу. Виявлення їх специфіки важливе як у виробничому плані, так і в аспекті зовнішньоекономічної діяльності з визначенням можливостей самозабезпеченості регіонів. Продукція, яка не виробляється в регіональних ПК або виробляється в недостатніх обсягах, може бути одержана з інших обласних комплексів в результаті розвитку територіального, міжрегіонального поділу праці, участі областей у міжрегіональному продовольчому обміні.

Спеціалізація регіональних ПК обласного рівня є досить малодинамічною і залежить від стабільності спеціалізації сільськогосподарського виробництва і переробної промисловості. З урахуванням рівня виробництва і споживання основних продовольчих товарів доцільним у деяких із них, врахо-

вуючи попит на певні види продукції, було б поглиблення територіальної спеціалізації і раціоналізації територіальної організації з виділенням виважених пріоритетів. В цьому плані доцільними є такі напрями поглиблення спеціалізації інтегрованих обласних регіональних ПК: цукробурякового з розвиненою м'ясо-молочною промисловістю – Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Черкаська, Львівська та Чернігівська області; зернопромислового з розвинутою плодоовочевою та м'ясо-молочною промисловістю – Одеська, Херсонська, Закарпатська, Чернівецька, Миколаївська, Івано-Франківська області; м'ясопромислового з розвиненою молочною і цукровою промисловістю – Київська, Рівненська, Волинська, Житомирська, Тернопільська, Хмельницька області; м'ясо-молоко-промислового з розвинутою олійною промисловістю – Донецька, Луганська, Дніпропетровська, Запорізька, Харківська області. Це сприятиме поглибленню спеціалізації інтегрованих регіональних ПК, забезпеченню їх прогресивного поступу в системі суспільного виробництва.

Висновки. Варто наголосити, що характерною особливістю розвитку економіки України є зменшення, при деякій стабілізації, рівня продовольчого виробництва і зниження його ефективності. В таких умовах одним із шляхів підвищення прибутковості та інвестиційної привабливості ПК при удосконаленні його територіально-організаційної структури є модернізація та реструктуризація його підприємств з попереднім проведенням оцінювання їх економічного стану і фінансового аналізу. Ринок продовольства дозволяє працювати тим підприємствам, послуги яких відповідають його вимогам, а оптимальність його структури залежить від таких факторів: структура робіт та послуг, технологія робіт, просторове розташування, зовнішнє середовище, розмір підприємств, стратегія бізнесу, сформованість структури, територіальні пропорції, функціональні пріоритети.

Удосконалення територіально-організаційної структури ПК та реструктуризація його підприємств потребують проведення організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури як окремих підприємств, їх управління, форм власності, організаційно-правових норм, так і ПК в цілому, здатних привести до фінансового оздоровлення, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва продовольчих товарів. Реалізація напрямів щодо удосконалення та просторово-організаційної структури регіональних ПК сприятиме забезпеченню комплексного їх розвитку та найбільш повному забезпеченню потреб населення в продуктах харчування.

Список використаної літератури

1. Україна в цифрах 2013 р. : стат. зб. / Державна служба статистики. – К., 2014. – 239 с.
2. Статистичний щорічник України в 2013 році / Державна служба статистики. – К., 2014. – 533 с.
3. Саблук П. Состояние и перспективы развития агропромышленного комплекса Украины / П. Саблук // Экономика Украины. – 2008. – № 12. – С. 4–8.
4. Юрчишин Ю. Науковий внесок в інституціональне забезпечення аграрного ринку / Ю. Юрчишин // Економіка України. – 2010. – № 2. – С. 90–92.
5. Борщевський П. Продовольча безпека країни: стан і тенденції / П. Борщевський, Л. Дейнеко // Розбудова держави. – 2007. – № 1–6. – С. 66–73.
6. Коломицева О. В. Методичні основи дослідження регіонального продовольчого комплексу / О. В. Коломицева // Збірник наукових праць ЧДТУ. – Вип. 11. – Черкаси: ЧДТУ, 2004. – С. 47–52. – (Серія : Економічні науки).
7. Коломицева О. В. Формування і розвиток продуктивних підкомплексів регіону / О. В. Коломицева // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Вип. 3–4. – Суми : СНАУ, 2004. – С. 71–75. – (Серія : Економіка і менеджмент).
8. Продовольчий комплекс України: стан та перспективи / [Л. В. Дейнеко та ін.]. – К. : Наукова думка, 2007.
9. Присяжнюк В. М. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / Присяжнюк В. М., Зубець М. В., Саблук П. Т. – К. : ННЦІАЕ, 2011. – 1008 с.

References

1. Ukrayina v tsyfrakh 2013 r. (2014): stat. zb. Derzhavna sluzhba statystyky. Kyiv, 239 s.
2. Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny v 2013 rotsi (2014) Derzhavna sluzhba statystyky. Kyiv, 533 s.
3. Sabluk, P. (2008) Sostoyanye i perspektivy razvitiya agropromyshlennogo kompleksa Ukrayiny. *Ekonomika Ukrayiny*, (12), s. 4–8.

4. Yurchyshyn, Yu. (2010) Naukovyy vnesok v instytutsional'ne zabezpechennya ahrarynoho rynku. *Ekonomika Ukrainy*, (2), s. 90–92.
5. Borshchevskyy, P., Deyneko L. (2007) Prodovol'cha bezpeka krayiny: stan i tendentsiyi. *Rozbudova derzhavy*, (1-6), s. 66–73.
6. Kolomytseva, O. V. (2004) Metodychni osnovy doslidzhennya rehional'noho prodovol'choho kompleksu. *Zbirnyk naukovykh prats' ChDTU. Seriya: Ekonomichni nauky*, (11). Cherkasy, ChDTU, s. 47–52.
7. Kolomytseva, O. V. (2004) Formuvannya i rozvytok produktovykh pidkompleksiv rehionu. *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarynoho universytetu. Seriya: Ekonomika i menedzhment*, (3-4). Sumy: SNAU, s. 71–75.
8. Deyneko, L. V. ta in. (2007) Prodovol'chyy kompleks Ukrainy: stan ta perspektyvy. Kyiv: Naukova dumka.
9. Prisyazhnyuk, V. M., Zubets', M. V, Sabluk, P. T. (2011) Ahraryny sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku). Kyiv: NNTsIAE, 1008 s.

Taras Pepa

TERRITORIAL AND ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF UKRAINIAN FOOD INDUSTRY AND THE WAYS FOR ITS IMPROVEMENT

The article examines specific features of formation and functioning of food complex of the country and its regional components with the aim of improving their territorial-organizational structure. The value of optimizing territorial proportions is determined on the basis of performed classification of the country's territory depending on levels of the development of food industry and the importance of organizational processes. Recommendations to streamline operational-territorial structure of food complexes in future perspective have been put forward.

It should be emphasized that the reduction, with some stabilization, of the level of food production and the reduction of its effectiveness is a characteristic feature of the economy of Ukraine. In such circumstances, the modernization and restructuring of its businesses with previous evaluation of their economic state and financial analysis are one of the ways to increase profitability and investment attractiveness of PC at improving its territorial and organizational structure. Food market allows to work to those companies, whose services meet its requirements and its optimal structure depends on the following factors: the structure of works and services, the technology of works, spatial location, environment, company size, business strategy, structure formation, territorial proportions, functional priorities.

The improvement of territorial and organizational structure of PC and the restructuring of its businesses require organizational, economic, legal and technical measures aimed at changing of the structure of both individual enterprises, their management, ownership, organizational and legal norms, and PC in general, which could lead to financial health, increase of competitive products volumes, production efficiency of food products. The implementation of directions for the improvement and space-organizational structure of regional PC will promote their comprehensive development and most fully meet the needs of the population in food.

Keywords: *food complex, territorial-operational structure, organization, food security, prospects.*

Статтю представляє д.е.н. Т. В. Пєпа, Чернігівський національний технологічний університет МОН України.